

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 22 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2022 • 447-451

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1085098

**JOHN R. SEARLE, ZİHİN: KISA BİR GİRİŞ (ÇEV. DENİZ SARAÇ),
ALBARAKA YAYINLARI, İSTANBUL 2021, 292 SAYFA.**

Ömer Faruk KARAKÖSE

Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Rize, Türkiye

Res. Assist., Recep Tayyip Erdoğan University Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Studies, Rize, Turkey

omerfaruk.karakose@erdogan.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-6414-5781>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap İncelemesi/Book Review

Geliş Tarihi/ Received: 09.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 10.06.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ömer Faruk Karaköse)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

John R. Searle, *Zihin: Kısa Bir Giriş* (çev. Deniz Saraç), Albaraka Yayınları, İstanbul 2021, 292 Sayfa.

İnsanı diğer canlılardan özsel olarak ayıran şeyin başta düşünme yetisi olmak üzere, diğer tüm zihinsel durumların varlığı ve dünyanın geri kalanıyla ilişkisinin ne olduğu, içinde bulunduğumuz dönemi en çok meşgul eden sorunların başında gelmektedir. Kartezyen düalizmin bize miras bıraktığı haliyle “zihin-beden” olarak adlandırılan bu sorun, çağdaş dönemde felsefe, psikoloji, antropoloji, bilişsel bilim ve hatta nörobiyoloji alanlarında önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel anlamda zihin sorunun oldukça ilgi çekici bir öyküsü vardır. Geleneksel olarak anlaşıldığında zihin, fiziksel olandan çok farklı bir gerçekliğe, yani dağlar, ağaçlar veya moleküller gibi “fiziksel” fenomenlerle kıyaslandığında, uzamsal bir boyuta sahip olmayan fenomenal bir düzleme karşılık gelmektedir. Bu bağlamda zihnin, gündelik hayat içerisinde alışılmış salt fiziksel süreçlere benzemeyecek biçimde gizemli, olağandışı ve hatta mitolojik durduğu söylenebilir. Fakat zihin geleneksel haliyle anlaşıldığı takdirde, metafiziksel anlamda biri fiziksel diğeri zihinsel olmak üzere birbirinden farklı iki fenomenin olduğunu peşinen kabul etmek anlamına gelir ki, bu da fiziksel olan ile zihinsel olan arasındaki ilişkinin nasıl sağlanabileceği sorusunu akla getirecektir. Çünkü böylesi bir durumda, birbirinden tamamen farklı iki gerçeklik düzleminde arası nedensel ilişkilerin kurulması imkânsız gibi görünecektir. Oysa biliyoruz ki fiziksel olandaki, bedendeki bir değişim, zihindeki herhangi bir şeye neden olabildiği kadar zihinde olan bir değişimde bedende bir şeye etki etmektedir. Ayağınızı taşa vurduğunuzda ağrı hissettiğiniz gibi, adım atmak istediğinizde gerçekten adım atıp yürürsünüz. O halde geleneksel düalist yaklaşımla bakıldığında, bu türden durumlar nasıl olanaklı olacaktır? Belirtmek gerekir ki, düalist gerçeklik kavrayışıyla tatmin edici bir yanıt erişmek pek mümkün değildir. Öte yandan yirminci yüzyılda bilimsel alandaki gelişmeler çerçevesinde var olan gerçekliğin yalnızca fiziksel gerçeklik olduğunu savunan ve buradan hareketle zihin-beden sorununa materyalist bir açıklama getiren yaklaşımların güçlendiği görülür. Zihin-beden sorununa farklı bir yanıt geliştiren bu yaklaşımların birçok farklı versiyonu (davranışçılık, fizikselcilik, işlevselcilik) ve buna bağlı olarak zihni açıklama tarzı olmakla birlikte, hepsinin birleştiği ortak nokta, zihinsel durumların (şayet varsalar) bir çeşit fiziksel durumlara indirgenebilir oldukları ve bunlardan başka bir şey olamayacakları görüşüdür. Dolayısıyla bu yaklaşımlar için zihin-beden sorunu diye bir şey yoktur; zihin, fiziksel süreçlerden, beynin aktivitelerinden ibarettir. Materyalist görüşlerin göze çarpan en sorunlu yönleri, zihnin, hiçbir suretle fiziksel süreçlere indirgenemeyecek olan öznel durumları (bilinçlilik ve yönelimsellik gibi) devre dışı bırakan yaklaşımlarıdır.

Bu noktada düalist ve materyalist yaklaşımların noksanlıkları karşısında, zihni ve zihinsel fenomenleri açıklamakta nasıl bir yol izlenmeli sorusu ön plana çıkmaktadır. Çağdaş dönemde bu tür soruya cevap mahiyetinde hazırlanan ilk çalışma Gilbert Ryle’in *Zihin Kavramı* (Mind Concept) adlı eseridir. İnsanın zihin (ruh) ve beden adı verilen iki temel tözden oluştuğunu öne süren Kartezyen Düalizmi, “Makinedeki Hayalet” (Ghost in the Machine)

dogması olarak tanımlayan ve bu dogmayı yaptığı saldırılarla yıkmaya çalışan Ryle, bir yandan zihin-beden sorununun koskoca bir kategori hatasından kaynaklandığını ifade ederken, diğer yandan zihinsel yeti ve faaliyetlerin yalnızca davranışsal kapasite ve eğilimlerden ibaret gören mantıkçı davranışçı sınırlı bir model ortaya koyar. Thomas Nagel'in *Her şey Ne Anlama Geliyor?* (What Does It All Mean?) adlı çalışması örneğinde ise, zihin-beden sorunu bağlamında düalist ve materyalist yaklaşımlar karşısında başka bir olasılığa dikkat çekmektedir. Bu olasılık, zihinsel yaşamın bedende cereyan etmesiyle birlikte, yine de tecrübelerin, hislerin, düşüncelerin ve arzuların bedendeki fiziksel süreçlerden ibaret olmamasıdır. Bu görüş, insanın bir beden olduğunu, ancak ona ilaveten bir ruh veya zihin olmadığını söylemekle birlikte, tüm sürecin fiziksel gerçekliğe indirgenemeyeceğidir. İşte burada değerlendirmesini yapacağımız John R. Searle'ün *Zihin: Kısa Bir Giriş* (Mind: A Brief Introduction) adlı eseri, bir bakıma Nagel'in zihin-beden sorununda işaret ettiği başka bir olasılık olabilir görüşüne hayat verme, deyim yerindeyse onu ete kemiğe büründürme girişimi olarak kaleme alınan bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Giriş, on bir bölüm ve sonsözden oluşan bu eser, 2021 yılında Deniz Saraç'ın çevirmenliği altında Türkçe literatüre kazandırılmış, Albaraka Yayınları tarafından basımı gerçekleştirilmiştir.

Değerlendirmemize konu olan *Zihin Kısa Bir Giriş* isimli eser hakkında söylenecek ilk şey, okuru sadece tarihsel bilgilerle donatmakla, temel problemlere ve tartışmalara yönelik bir anlayış kazandırmakla yetinmeyen, aynı zamanda zihinsel fenomenleri tasvir etmek için tarihsel olarak miras alınan kategorileri ve bu kategorilerin taşıdığı varsayımları sorgulayıp, yeni bir düşünme tarzı sunması bakımından zihin felsefesi üzerine yazılan giriş kitapların çoğundan olumlu anlamda ayrışması olacaktır. Searle'ü eseri kaleme almaya iten temel sebep, söz konusu kategorilerin ve varsayımların eleştirel bir süzgeçten geçirilmeden benimsenip tartışılmasının yanlış teorilerin doğuşuna olanak sağlamasından hareketle, yanlışlığa yönelten unsurları gün yüzüne çıkarma isteğidir. Bu meyanda eserde işaret edilen yanlış yaklaşımlardan ilki, geleneksel söz dağarcığında, "zihinsel" ve "fiziksel"i birbirine karşı dışlayıcı bir şekilde tanımlanmasının sorgulanmadan kabul edilmesidir. Searle için düalist ve materyalist görüşlerin çoğunluğu, böylesi bir kabulün ürünleridir. İkincisi ise, zihin gibi oldukça karmaşık bir fenomenin anlaşılması hususunda, geleneksel düşünme tarzının tek bir boyuta odaklanan okuma alışkanlığıdır. Oysa Searle, zihnin nasıl çalıştığını anladığımızı düşünebilmemizden evvel bir dizi temel soruna, özgür irade-zihinsel nedensellik-bilinçdışının doğası- algının analizi ve benlik kavramına açıklık getirilmesinin elzem olduğunu düşünür. Bu bağlamda eser, sadece zihnin yapısı ve işleyişi, tarihsel arka planı gibi hususlar yanı sıra, zihin felsefesi ile ilgili birtakım temel sorunları da dikkate alarak on bir bölümden oluşmaktadır. Buna mukabil eserin ön plana çıkan yenilikçi ve özgün boyutu şudur: zihin-beden sorununa çözüm önerisi sunan bilinç teorisi.

Bu hususlar ilki, ilk beş bölüm dâhil olmak üzere, eserin hacimsel olarak neredeyse yarısını meşgul etmektedir. Searle, birinci bölümde Kartezyen düalizmin temel iddialarını, karşılaştığı güç sorunları ve bunlara karşı sunduğu çözüm önerilerini irdelerken, ikinci ve üçüncü bölümde düalizmden materyalizme geçiş sürecini, çeşitli materyalist görüşlerin temel argümanlarını ve bu argümanlara karşı getirilen eleştirileri incelemektedir. Bu üç bölümü Searle, ne düalizmi ne de materyalizmi tek başına kabul edilebilir olmadığını, fakat buna rağmen bizlere tek seçeneklermiş gibi sunulduğuna dikkat çekerek kasvetli bir entelektüel haletiruhiyeyle bitirmekle birlikte, dördüncü bölümde açıklayacağı bilinç teorisini, "biyolojik natüralizm"i kendisinden oldukça emin bir şekilde sunmaktadır. Searle zihin-beden sorununa dair çözümün ilk aşaması, konu hakkında yapılan tartışmalarda kullanılan kavramların ("zihin", "beden", "zihinsel", "fiziksel", "nedensellik", "özdeşlik"), çözüm için gereken araçlar olmak şöyle dursun, bilakis mevzubahis zorlukların kaynağı olduklarını tespitidir. Bu güç kavramlara yapılan açılımlar en önemli olanı, sadece zihin felsefesi için değil, genel olarak felsefenin tüm dallarına sirayet etmiş olan "zihinsel" ve "fiziksel" sözcüklerinin birbirinin dışlayan ontolojik kategoriler olarak adlandırılan geleneksel varsayımdır. Bu varsayıma göre "zihinsel olarak zihinsel olan, fiziksel olarak fiziksel olanı dışlar." (s.117) Buradaki "dışlar" yargısı, her iki kategoriye oluşturan özelliklerin birbirini dışlayıcı biçimde karşıt konumlandırılmasına dayanmaktadır.

Zihinsel	Fiziksel
Öznel	Nesnel
Niteliksel	Niceliksel
Yönelimsel	Yönelimsel Olmayan
Uzama sahip olmayan	Uzama sahip olan

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, zihinsel olanın fiziksel olandan bariz biçimde farklı olduğu düşünülebilir. Ancak Searle'e göre zihinsel ve fiziksel'in geleneksel tanımları, bilimsel olgular söz konusu olduğunda geçerliliğini yitirmektedir. Bir örnekle söylersek, geleneksel anlamda fiziksel olanın en bariz tanımı uzama sahip olmaktır, ancak çağdaş kavrayışımıza göre fiziksel olan bundan daha karmaşık bir yapıyı ifade eder. Söz gelimi elektronlar, kütle noktaları olarak fiziksel dünyaya ait olmakla birlikte geleneksel tanıma göre uzama sahip değildir. Searle'e göre söz konusu karşıt niteliklerden zihinsel olanların büyük bir kısmı fiziksel olanla son derece uyumludur, geri kalanları (örneğin, nicelik-nitelik arasındaki ayrım) ise uydurmaz. Dolayısıyla Searle, geleneksel kategorileri gerçeklere uyacakları şekilde yeniden gözden geçirildiğinde, "zihinsel olarak zihinsel olanın fiziksel olarak fiziksel olduğunu" onaylamakla ilgili bir sorun kalmayacağını belirtir. (s.119) Peki, bu noktada Searle'ün materyalist yaklaşımlardan farkı nedir? En bariz fark, zihni ve/veya bilinci materyalistler gibi *üçüncü-kışi* ontolojisine sahip nesnel bir fenomen olarak değil, *birinci-kışi* ontolojisine sahip, yani niteliksel, öznel ve hissî bir fenomen olarak beyinde gelişen bir süreç olarak görmesidir. Bu farkın düalist yaklaşımlardan ayrıştığı nokta ise, zihni ontolojik olarak indirgenemez görmekle birlikte nedensel olarak fiziksel dünyanın bir parçası görmesidir. Searle zihin-beden sorununa, iki ayrı varlıktan ziyade aynı sistemin farklı düzeyleri olarak gören bir çözüm önerisi sunmaktadır. Kanaatime göre bu çözüm önerisi, aynı zamanda gerçeklik konusunda yüzyıllardır hâkim metafiziksel doktrin olan biri zihinsel ve diğeri fiziksel olmak üzere iki farklı dünya tasavvurunu geçersiz kılmaktadır ki, bu nokta eserin en güçlü mesajlarından birisini oluşturmaktadır.

Searle'ün zihin-beden sorununa getirdiği çözümün ikinci aşaması ise, zihinsel durumların biyolojik karakterini öne çıkaran, bilinç hakkında "biyolojik doğalcılık" olarak adlandırdığı dört iddiadan oluşan önerme dizisidir: (s.114-115)

- 1- Bilinçli durumlar, öznel ontolojileriyle birlikte gerçek dünyadaki gerçek fenomenlerdir.
- 2- Bilinçli durumlara tamamen beyindeki nörobiyolojik süreçler neden olur.
- 3- Bilinçli durumlar beyinde beyin sisteminin özellikleri olarak gerçekleştirilirler.
- 4- Bilinçli durumlar gerçek dünyanın özellikleri olarak nedensel işlev görürler.

Yukarıda açıklanan bilinç teorisinin her iki aşamasından çıkan sonuç, tüm zihinsel durumlar nörobiyolojik süreçlerin nedensel etkisiyle ortaya çıkarlar, ancak ontolojik açıdan nesnel düzleme indirgenemez bir şekilde öznel deneyimlerden oluşan fenomenler olarak gerçek dünyanın parçası olurlar.

Tüm bunlardan sonra, eserin literatüre katkısı, dili ve üslubu hakkında şunlar söylenebilir: Eserde işlenen bilinç kuramı son derece yenilikçi ve özgündür ve bu açıdan eser, özellikle Türkiye'de gelişmekte olan zihin felsefesi literatürüne kayda değer bir katkı sunmaktadır. Tartışılan konuların önbilgisi olmayan kimseler için bile gayet anlaşılır bir tarzda kaleme alınan eser, özellikle çevirmenin de özverisiyle akıcı bir üsluba sahiptir. Ayrıca çevirmenin gerek eserde sıklıkla geçen teknik kavramları, köşeli parantez içerisinde orijinalleriyle birlikte vermesi, gerekse yazarın geliştirdiği bazı kavramsallaştırmaların Türkçe'ye uygunluk açısından aktarılamadığı kimi yerlerde yapılan zorunlu dilsel tercihler ve bunların orijinal kullanımları hakkında uyarılarda bulunması gibi dil ve üslup açısından gösterdiği hassasiyet, yazarın tam olarak kastettiği şeyin okur tarafından anlaşılır hale gelmesi bakımından oldukça kıymetlidir. Sonsöz olarak denilirse, John R. Searle'ün *Zihin: Kısa Bir Giriş* adlı eseri, zihin felsefesine ilişkin temel konuları ve güncel tartışmaları okur için kendi adına düşünebilir hale getirebilmeyi başarılı bir şekilde sağlamış güzide bir giriş kitabıdır.

KAYNAKÇA

Nagel, Thomas. *Her Şey Ne Anlama Geliyor? Felsefeye Küçük Bir Giriş*. Çev. Hakan Gündoğdu. İstanbul: Say Yayınları, 2019.

Ryle, Gilbert. *Zihin Kavramı*. Çev. Sara Çelik. İstanbul: Doruk Yayınları, 2020.

Searle, John. R. *Zihin: Kısa Bir Giriş*. Çev. Deniz Saraç. İstanbul: Albaraka Yayınları, 2021.